

CHEMICKÉ ZABEZPEČENÍ OZBROJENÉHO ZÁPASU

Teoretickému zpracování problematiky chemického zabezpečení je v současné době věnována nejen v ČSLA, ale i v ostatních armádách Varšavské smlouvy značná pozornost. Rada dříve platných názorů byla vývojem do značné míry překonána a ve svém souhrnu již neodpovídá jak soudobým, tak perspektivním potřebám a požadavkům. Skutečnost, že cíle a opatření chemického zabezpečení nejsou dosud v rádech a předpisech ČSLA jednoznačně zakotveny, je zdrojem teoretické nejasnosti, nejednotného a někdy i nekvalifikovaného jejich výkladu a chápání.

Proto jednotné definování obsahu, cílů a opatření chemického zabezpečení sociálnělistickou vojenskou vědou je aktuální záležitostí.

Pro teoretické ujasnění podstaty chemického zabezpečení má značný význam zobecnění poznatků získaných zhodnocením jeho dosavadního historického vývoje. Zejména pokud jde o jeho vztah k OPZHN.

Chemické zabezpečení jako kategorie vojenské vědy je mnohem starší než OPZHN. Od počátku svého vzniku se stalo speciálním druhem zabezpečení bojové činnosti. Na samém počátku chemického zabezpečení spočívala podstata jeho obsahu výhradně v ochraně proti účinkům chemických zbraní. Z toho je také odvozen jeho název. Později do chemického zabezpečení bylo zahrnuto také použití zápalných a zadýmovacích látek.

Ke značným změnám v úloze a obsahu chemického zabezpečení došlo v důsledku vědeckotechnické revoluce ve vojenství. Ncvě vzniklá OPZHN se stala chemickému zabezpečení nadřazenou a chemické zabezpečení bylo nutně od OPZHN do značné míry odvoзовано. To vyvolalo i změny v obsahu chemického zabezpečení, který se ve vazbě na OPZHN ustálil na těchto hlavních opatřeních:

- zjišťování, sběr a zpracování informací o napadení ZHN nepřítelů,
- radiální, chemický a nespecifický (původně povšechný) biologický (bakteriologický) průzkum,
- dozimetrická a chemická kontrola,
- speciální očista (dezaktivace, odmořování a dezinfekce) vojsk,
- odmořování a dezinfekce terénu,

— chemické materiálně technické zabezpečení vojsk.

K těmto opatřením chemického zabezpečení zůstala přidružená ještě dvě další, která se posílání chemického zabezpečení (ale ne jeho charakteru) do značné míry vymykají:

- použití dýmu silami a prostředky chemického vojska,
- použití ohňometných prostředků chemického vojska.

Takto zobecněný vývoj chemického zabezpečení má obecný charakter a také není důsledně doveden do realizačních opatření.

Ze zobecněné analýzy dosavadního vývoje chemického zabezpečení, kromě obecné tendence jeho obsahu, vyplývají další závěry:

— chemické zabezpečení přesto, že je odvozeno od OPZHN, se některými opatřeními vymyká OPZHN a netvoří tudíž jeho integrovanou součást,

— pojmy „chemické zabezpečení“ a „chemické vojsko“ dnes již zdaleka nepostihují jejich určení, ani obsah a jsou spíše tradiční.

Vývoj názorů na teoretickou podstatu chemického zabezpečení, který v ČSLA probíhal od založení chemického vojska v roce 1949, se ustálil na počátku sedmdesátých let.

V roce 1970 byl vydán předpis „Štábní práce v poli“ (Oper-2-1), který v čl. 145 definuje chemické zabezpečení takto:

„Chemické zabezpečení je souhrn opatření na ochranu proti radioaktivním a

otravným látkám, na použití dýmu a na splnění součinnostních úkolů chemického vojska.

Přibližně v téže době byly v publikacích vydaných MNO/SCHV uvedeny i cíle a opatření chemického zabezpečení.

Cíle chemického zabezpečení byly stanoveny takto:

1. Zabezpečit ochranu vojsk a týlů proti radioaktivním a otravným látkám.

2. Stanovit nejvýhodnější podmínky pro použití pozemních jaderných úderů, chemických zbraní a zápalných látek vlastními vojsky.

3. Stanovit na jednotlivých stupních vedení potřebné zásoby chemické techniky a materiálu a vytvořit podmínky pro jejich rychlou opravu a návrat k vojskům.

4. Doplnovat operační a bojové maskování použitím dýmu.

Obsah chemického zabezpečení byl shrnut do těchto opatření.

1. Zpracování předpovědi vzniku pásem (prostorů) radioaktivního a chemického zamoření včetně zjištění parametrů jaderných výbuchů, údajů o chemických napadeních a povětrnostní situace v přízemní vrstvě atmosféry.

2. Organizace radiačního a chemického průzkumu.

3. Vyhodnocování skutečné radiační a chemické situace.

4. Zpracování podkladů pro včasné varování vojsk a týlů před radioaktivním, chemickým a biologickým zamořením, informování vojsk a týlů o použití ZHN a prostorech zamoření.

5. Organizace ochrany osob před radioaktivními a otravnými látkami při činnosti v zamořeném terénu.

6. Kontrola radioaktivního ozáření osob a kontrola zamoření osob, výstroje, techniky, dopravních prostředků, ostatního materiálu a vody.

7. Odstraňování následků radioaktivního, chemického a biologického zamoření (speciální očista vojsk, dezaktivace, odmořování a dezinfekce výstroje, prostředků protichemické ochrany, odmořování a dezinfekce terénu).

8. Organizace chemického materiálně technického zabezpečení.

9. Podíl na použití dýmu a zabezpečení vojsk dýmovníky.

10. Podíl na plánování pozemních jaderných úderů, chemických zbraní a zápalných látek.

Podle těchto zásad se přistupuje v ČSLA k plánování, organizaci a operativnímu řízení chemického zabezpečení prakticky až do současné doby. Nezřídka však s různými odchylkami, jejichž příčiny jsem uvedl v úvodu článku.

Jak vyplývá ze zobrazení obsahu chemického zabezpečení, nejsou dosud platné teoretické zásady již v plném souladu se soudobými i perspektivními potřebami. Nejnovější sovětské názory na obsah, cíle a opatření se od nich už poměrně značně odlišují. Z toho důvodu je MNO/SCHV svým č. 0020900/1979 učinilo v rozsahu opatření chemického zabezpečení určité dílčí korektury. Ucelené přehodnocení dosavadního pojetí obsahu, cílů a opatření chemického zabezpečení, jejich sjednocení s nejnovějšími sovětskými poznatky a jednoznačné zakončení v řádech a předpisech ČSLA je proto aktuální záležitostí.

Metodologicky opodstatněné a objektivně zdůvodněné přehodnocení dosavadních teoretických názorů na problematiku chemického zabezpečení vyžaduje především stanovit hlavní faktory, které určujícím způsobem ovlivňují jeho obsah a posoudit jejich vliv na perspektivu chemického zabezpečení.

Vyděme-li z poučky socialistické vojenské vědy, že hlavním nejevolebnějším faktorem, ovlivňujícím vývoj vojenství, jsou nové zbrojní systémy, které určujícím způsobem ovlivní charakter ozbrojeného zápasu, potom odvozené od ní můžeme stanovit tyto hlavní faktory rozvoje chemického zabezpečení:

1. Vývoj zbraní hromadného ničení.
2. Důsledky vývoje zbraní hromadného ničení na charakter ozbrojeného zápasu.
3. Vývoj technických prostředků a bojové techniky chemického vojska.
4. Uplatnění poznatků teorie vedení a automatizace vedení na systém řízení chemického zabezpečení.

Podrobné posouzení vlivu těchto faktorů, které se projeví ve vzájemných, zpětně na sebe působících a podmiňujících souvislostech, přesahuje možný rámec tohoto článku. Přesto nejdůležitější závěry z dosavadních studií pro objasnění navrhovaných opatření je možné a účelné uvést.

Hlavní cíl chemického zabezpečení, který spočívá v účinné ochraně vojsk a týlů před účinky radioaktivních a otravných látek, očekávaný vývoj ZHN zřejmě nezmění. Bude však mít tendenci rozšířit svůj rozsah na ochranu proti všem na živou sílu fyziologicky působícím látkám vůbec.

Rozpornost a z ní vyplývající tendence vývoje se projeví především v konkrétním obsahu chemického zabezpečení a jeho jednotlivých opatřeních.

Rozvoj taktických jaderných zbraní a z něho vyplývající četnost jejich použití si vyžádá dorešení systému, automaticky

registrujícího parametry jaderných výbuchů nejdříve na stupni vševojskového svazu a později zřejmě i na stupni svazku. Tento systém bude muset být schopen odlišit neutronové výbuchy, popř. výbuchy konvenčních zbraní velké účinnosti (např. zbraní FAE — Fuel Aerosol Explosives — jde o zbraňové systémy, jejichž účinek spočívá ve výbuchu podchlazených uhlovodíků. Mají mimořádně velký tlakový a zápalný účinek, který mnohonásobně převyšuje účinnost konvenčních trhavin a je srovnatelný s účinky malorážových jaderných zbraní) od výbuchů jaderných zbraní založených na štěpné reakci.

Bude nutné vyřešit specifickou detekci nejen otravných, ale i biologicky, popř. geneticky účinných látek. Účinnost této detekce, zejména z hlediska zabezpečení včasného varování vojů bude do značné míry závislá na míře jejího vyřešení jako univerzálního systému. Složitost vyřešení specifické detekce, a tím i vedení chemického a biologického průzkumu, bude ztížena skutečností, že dosud výrazný předěl mezi otravnými, biologickými, popř. geneticky účinnými látkami bude stále méně patrný.

Radiační, chemický a biologický průzkum bude nutné vést na stále větších plochách a v kratších lhůtách. Tento požadavek si vynutí jeho automatizaci. Spolu s tím vzrůstou požadavky na schopnost jeho vedení silami a prostředky všech druhů vojsk a služeb.

V oblasti dozimetrické kontroly bude nutné dořešit problémy neutronové dozimetrie, popř. zjišťování expozic dalších druhů záření.

Vzroste význam kolektivní ochrany živé síly proti účinkům pronikavé radiace (neutronového záření), radioaktivních, otravných a biologicky, popř. geneticky účinných látek, a to zejména v důsledku dořešení účinné ochranné funkce všech hlavních druhů bojové techniky.

Bude nutné vyřešit univerzální metody zneškodňování otravných, biologických, popř. geneticky účinných látek.

Z předpokládaného perspektivního vývoje ZHN tedy nevyplynou skutečnosti, které by naznačovaly nutnost zásadního teoretického přehodnocení dosavadního pojetí chemického zabezpečení. Očekávaný vývoj ZHN by se měl odrazit v kontinuitě vývoje chemického zabezpečení, jehož podstata bude spočívat převážně v teoretickém, technickém a organizačním rozvoji dosavadních opatření a v upřesnění delimitace kompetenčních povinností mezi chemickým vojskem a ostatními druhy vojsk, speciálních vojsk a služeb při organizaci

ochrany vojsk a týlů před účinky radioaktivních, otravných, biologických, popř. geneticky účinných látek.

Důsledky vývoje ZHN na charakter ozbrojeného zápasu se projeví velmi mnohostranně. Z hlediska cílů článku bude účelné zdůraznit jenom některé nejdůležitější obecné závěry.

Jaderné zbraně zůstanou i nadále hlavním a rozhodujícím prostředkem ničení.

Zvětší se rozmach pozemních, vzdušných i námořních operací. Ozbrojený zápas se přenesení do kosmu. Pozemní operace budou vedeny se stále větší dynamikou a manévrovostí.

Raketové zbraně strategického určení zůstanou hlavním druhem ozbrojených sil. Hlavními prostředky napadení ZHN v operačním rámci zůstanou operačně taktické rakety a letectvo. V taktickém rámci neobyčejně vzroste význam víceúčelového dělostřelectva jako hlavního prostředku použití taktických jaderných zbraní.

Očekáváme podstatné zvýšení role vojsk, vybavených účinnými zbrojními systémy proti raketám všeho druhu a vzdušným cílům.

Oboustranně intenzivnější použití nových, účinnějších ZHN bude mít za následek, že všechny druhy vojsk, zejména pozemní, budou vystaveny rostoucím ztrátám. V důsledku toho účinná OPZHN, především rychlá obnova bojeschopnosti vojsk a odstranění následků napadení ZHN nabudou na významu.

Z hlediska perspektivního pojetí chemického zabezpečení je důležité, zda očekávané změny v charakteru ozbrojeného zápasu ovlivní dosavadní pojetí OPZHN, a zda se podstatně změní vztah mezi OPZHN a chemickým zabezpečením.

Dosavadní analýzy opravňují k závěru, že cíle OPZHN tak, jak byly definovány socialistickou vojenskou vědou, zůstanou nezměněny. Samozřejmě doznají změn dílčí opatření, jimiž se jednotlivé cíle OPZHN dosahují.

Neustále poroste rozmanitost opatření OPZHN, což její organizaci bude činit stále složitější a obtížnější. Tendenci k rozmanitosti je nutné vyvažovat úsilím po dílčí univerzálnosti a unifikace všude tam, kde je to možné. Půjde především o dílčí nebo úplnou technickou a organizační unifikaci takových opatření, jako jsou:

- zjišťování údajů o napadeních ZHN,
- detekce radioaktivních, otravných, biologických, popř. geneticky účinných látek (dále jen „fyzilogicky účinných látek“) a vymezení prostorů jimi zamořených nebo ohrožených,
- dozimetrickou kontrolu zamoření a ozáření, chemickou a biologickou kontrolu

zamoření (dále jen dozimetrickou, chemickou a biologickou kontrolu),

— individuální a kolektivní ochranu proti účinkům ZHN,

— zneškodňování, popř. odmořování fyziologicky účinných látek z povrchu těla, bojové techniky, materiálu a terénu,

— zásobování vojsk univerzálními a specifickými ochrannými prostředky.

Na realizaci těchto opatření se podílí a i nadále bude podílet chemické vojsko. Z toho vyplývá, že vztah mezi OPZHN a chemickým zabezpečením se perspektivně nejen nezmění, ale podíl chemického zabezpečení na realizaci opatření OPZHN se naopak rozšíří a prohloubí.

Kromě zabezpečování opatření OPZHN budou v rámci chemického zabezpečení i nadále realizována taková opatření chemického zabezpečení, jako jsou:

— použití dýmu prostředky chemického vojska,

— použití zápalných látek prostředky chemického vojska,

— zásobování vojsk chemickou technikou a materiálem.

Struktura systému chemického zabezpečení musí zabezpečovat maximální soběstačnost jednotlivých organizačních stupňů, co nejdůležitější zabezpečení nejdůležitějších druhů vojsk (zbrojních systémů) a soustřeďování sil a prostředků v souladu s hlavním úsilím chemického zabezpečení (OPZHN).

Při posuzování vlivu vývoje technických prostředků a bojové techniky na obsahové pojetí chemického zabezpečení je nutné brát v úvahu řadu hledisek.

Především je nutné specifikovat dosud nevyřešené problémy a v souvislosti s tím posoudit, jak očekávaný technický rozvoj je schopen perspektivní potřeby a požadavky chemického zabezpečení uspokojit a jak ovlivní charakter realizace jednotlivých opatření chemického zabezpečení.

Zdroje prvotních informací o parametrech jaderných úderů musí zabezpečit jejich automatickou a specifickou detekci. Perspektivním typem útvarů chemického vojska v tomto směru jsou prapory speciální kontroly Sovětské armády.

Bude nutné postupně vyřešit a vybudovat nejprve automatizovaný a později automatický systém radiálního, chemického, nespecifického a v konečné fázi specifického bakteriologického (biologického) průzkumu.

Zdokonalení ochrany živé síly před účinky ZHN bude nutné řešit:

a) komplexně, v jednotě vzájemně a účelově se doplňujících opatření individuální a kolektivní ochrany,

b) univerzálně, na základě jednotného řešení ochrany proti fyziologicky účinným látkám,

c) jako soubor opatření, založených na využití ochranných vlastností bojové techniky.

V důsledku toho se těžiště ochrany živé síly přesune do kolektivní ochrany.

Úsilí speciální čistoty se přeneslo do nejnižších organizačních stupňů, vybavených účinnými vojskovými prostředky, které umožňují její konání přímo v bojových sestavách.

Těžiště speciální čistoty silami a prostředky chemického vojska bude přeneseno do zabezpečení speciální čistoty bojové techniky. Hromadná speciální čistota osob se přenesla do zdravotnických etap.

Koncepci speciální čistoty vojsk silami a prostředky chemického vojska bude nutné řešit univerzálně. To si vyžádá omezení druhů techniky určené pro speciální čistotu a její univerzální použitelnost k dezaktivaci odmořování i dezinfekci. Dále vývoj univerzálních, odmořovacích a dezinfekčních receptur, jejichž použitelnost bude minimálně závislá na meteorologických podmínkách.

Důsledky nejnovějších poznatků velení a pokračující automatizace velení se v oblasti chemického zabezpečení ozbrojeného zápasu projeví rovněž mnohostranně. Charakter informací nezbytných pro plánování, organizaci a operativní řízení chemického zabezpečení se sice nezmění, ale změní se jejich obsah, vzroste jejich rozsah a četnost. Vzrostou požadavky na ně kladené, zejména pokud jde o jejich včasnost, přesnost, úplnost, specifiky, periodicitu jejich obnovování a systematickosti. Značně se zvětší prostor, z něhož bude nutné informace získávat. Rostoucí dynamika bojové činnosti bude mít za následek rychlejší stárnutí a znehodnocování informací.

Potřeba vybudování systému automatického zjišťování a vyhodnocování parametrů jaderných úderů u automatického vedení radiálního, chemického a biologického průzkumu již byla zdůrazněna. V návaznosti na tyto systémy je možné automatizovat i varování vojsk před nebezpečím radioaktivního, chemického a biologického zamoření a dozimetrickou kontrolu. Vzroste význam prognostických informací o důsledcích napadení ZHN a jejich zpracování v nejkratších možných lhůtách. Tyto tendence si vyžadují i automatizaci získávání a zpracování informací o povětrnostní situaci. Využití matematicko-logických metod a současných výpočetních automatů umožňuje již dnes přípravu kalkulací

potřebných k vyhodnocení bojových možností součástí chemického vojska a optimalizovat podklady pro přijetí rozhodnutí o jejich použití.

V důsledku těchto skutečností se nutně zúžil prostor pro uplatnění empiricko-intuitivních metod rozhodování. Rostoucí uplatnění budou nacházet matematicko-logické metody spojené se stále rozsáhlejšími použitím prostředků automatizace. Tuto zásadní tendenci bude nutné řešit v rámci principů výstavby jednotného polního automatizovaného systému velení vojskům. To všechno se nutně promítne do kompetenční oblasti, materiálně technického zabezpečení a organizačních struktur chemického vojska. Především však do obsahu, metod práce, technického vybavení a organizačních struktur jeho řídicích orgánů.

Požadavky, které vyplývají z objektivních tendencí vývoje chemického zabezpečení, bude samozřejmě nutné řešit postupně, v souladu s výsledky technického rozvoje. Tak např. jednotný systém radiačního, chemického a biologického průzkumu, který je podmíněn vývojem univerzálních zdrojů prvotní informace, nebude možné ještě v nejbližší budoucnosti vyřešit. Proto zatím do chemického zabezpečení můžeme zahrnout pouze vedení nespecifického biologického průzkumu.

Všechny tyto skutečnosti a tendence se musí nutně promítnout do soudobého i perspektivního pojetí obsahu, cílů a opatření chemického zabezpečení.

Obdobně jako je tomu u OPZHN a v souladu s nejnovějšími sovětskými názory, bude účelné definovat obsah chemického zabezpečení prostřednictvím jeho cílů.

S přihlédnutím ke všem dosud uvedeným skutečnostem můžeme z hlediska soudobých a nejbližší perspektivních požadavků definovat chemické zabezpečení takto:

Chemické zabezpečení je souhrn opatření uskutečňovaných s cílem vytvořit vojskům, týlům a zařízením příznivé podmínky pro činnost a plnění zadaných úkolů v podmínkách zamoření radioaktivními, otravnými, bakteriologickými (biologickými) látkami, zjistit jejich expozice, podílet se účinně na maskování dýmem a ničení nepřítelů zápalnými prostředky chemického vojska.

Při stanovení opatření chemického zabezpečení musíme respektovat objektivní tendenci k růstu jejich rozmanitosti. Na druhé straně však nemůžeme připustit jejich růst do rozsahu, který hraničí se ztrá-

tou přehlednosti. Tuto rozpornost můžeme řešit dvojím způsobem. Předně již zmíněnou snahou po univerzálnosti a unifikaci opatření. Za druhé důslednou metodologickou delimitací, co do opatření je nutné zahrnout a co do nich nepatří.

Obecně platí, že opatření chemického zabezpečení se realizují plněním konkrétních úkolů, konkrétními vykonavateli, v konkrétním čase a prostoru. Z tohoto hlediska musíme opatření chemického zabezpečení jednoznačně oddělit od metod práce velitelů, štábů, řídicích funkcionářů chemického vojska, jejich funkčních povinností, kompetenčních vztahů, povinností velitelů (náčelníků) všech stupňů při zabezpečování ochrany proti fyziologicky účinným látkám a stereotypních činností, které zabezpečují ochranu osob před jejich účinky.

Všechny tyto činnosti s OPZHN úzce souvisejí, podmiňují její účinnost a musíme je v návaznosti na opatření chemického zabezpečení důsledně realizovat, soustavně zdokonalovat a rozpracovávat. Toto úsilí však musí nacházet své vyjádření v popisech a pomůckách ČSLA, v programech bojové a politické přípravy, v jednoznačném upřesňování funkčních povinností a kompetenčních vztahů, v obsahu a postupu práce (metodikách práce) jednotlivých řídicích stupňů. Do opatření chemického zabezpečení je však zahrnout nemůžeme.

Po takovémto přehodnocení do opatření chemického zabezpečení jednoznačně patří:

1. Zjišťování jaderných úderů.
2. Radiační, chemický a nespecifický biologický průzkum (včetně zjišťování příznaků chemického napadení jako jedné z metod jeho vedení).
3. Dozimetrická a chemická kontrola.
4. Speciální očista vojsk, týlů a zařízení, odmořování a dezinfekce terénu a komunikací.
5. Maskování vojsk dýmem uskutečňované prostředky chemického vojska.
6. Ničení nepřítelů zápalnými prostředky chemického vojska.
7. Chemické materiálně technické zabezpečení.

Rozdělení dílčích cílů a specifického obsahu jednotlivých opatření chemického zabezpečení značně přesahuje možný rozsah článku. Navíc jde již o problematiku převážně odborné povahy, kterou ostatně zahrnují dosavadní ustanovení příslušných řádů a předpisů ČSLA (zejména Vševojsk-2-1 a Chem-1-1).

V článku jsem chtěl přispět k modernizaci chápání chemického zabezpečení soudobého ozbrojeného zápasu, k objasnění jeho aktuálních problémů a ke sjednocení názorů na jejich možné řešení.